

คนจน ๔.๐ : นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน

รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มจร

บทนำ

ปัญหาความยากจนถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ ความยากจนเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนมาก ธนาคารโลกได้อธิบายถึงสาเหตุของความยากจนในประเทศไทยไว้ว่าประกอบด้วยปัจจัย ๔ ประการ คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น ขาดที่ดินทำกิน ขาดโอกาสทางการศึกษา ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปัจจัยเชิงโครงสร้างประชากร ซึ่งพบว่า ครอบครัวที่มีขนาดใหญ่จะมีโอกาสตกอยู่ในภาวะความยากจนมากกว่าครอบครัวขนาดเล็ก ปัจจัยทางภูมิศาสตร์พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยในปี ๒๕๕๙ มีสัดส่วนคนจนร้อยละ ๑๒.๙๖ ภาคใต้ ร้อยละ ๑๒.๓๕ และภาคเหนือร้อยละ ๙.๘๓ ของประชากรในแต่ละภาค ตามลำดับ^๑ ซึ่งประชากรในภูมิภาคดังกล่าวส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำมีอาชีพหลักอยู่ในภาคการเกษตรและเป็นแรงงานนอกระบบในสัดส่วนที่สูง โดยในปี ๒๕๕๙ แรงงานนอกระบบมี ๒๑.๓ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๖ ในขณะที่แรงงานในระบบมี ๑๗ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแรงงานนอกระบบ ร้อยละ ๓๕.๓๕ รองลงมาเป็นภาคกลางมีแรงงานนอกระบบร้อยละ ๒๒.๖ ซึ่งทำให้เป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อความยากจนมากกว่าภาคอื่น ๆ ปัจจัยเชิงสังคมและวัฒนธรรม (สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๗ : ๑๕-๑๖)^๒ ในขณะเดียวกันมีข้อมูลสารสนเทศจากสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ระบุว่าในรอบเกือบ ๓ ทศวรรษที่ผ่านมาสถานการณ์ความยากจน ในภาพรวมของประเทศไทยดีขึ้นมาก โดยสัดส่วนความยากจนลดลงจาก ๖๕.๑๗ ในปี ๒๕๓๑ เหลือร้อยละ ๘.๖ คิดเป็นจำนวนคนจนประมาณ ๕.๘๑ ล้านคน ในปี ๒๕๕๙ และมี “คนเกือบจน” (Near poor) จำนวน ๕.๗๙ ล้านคน เมื่อรวม “คนจน” กับ “คนเกือบจน” พบว่ามีจำนวน ๑๑.๖ ล้านคน หรือร้อยละ ๑๗.๒ ของประชากรทั้งหมด ในปี ๒๕๕๙ เพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากปี ๒๕๕๘ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นทั้งในเขตเมืองและชนบท โดยดัชนีราคาผู้บริโภค

^๑ สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้ วัดภาวะสังคม รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/PDF> [๒๕๕๙], ๒.

^๒ รัตยา ต่างประโคน, แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน : กรณีศึกษากลุ่มคนจนที่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

ของหมวดอาหารเขตเมืองและชนบทในปี ๒๕๕๙ มีการปรับตัวเพิ่มขึ้น ร้อยละ ๑.๖๑ ในเขตเมืองและ ร้อยละ ๒.๒๙ ใน เขตชนบท รายได้เกษตรกรลดลง โดยผลผลิตเกษตรกรที่ลดลงต่อเนื่องร้อยละ ๒.๔ และ ค่าจ้างแรงงานเกษตรกรที่ลดลงร้อยละ ๑.๙ ส่งผลให้ครัวเรือนยากจนภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นจาก ๖.๗ แสนครัวเรือน ในปี ๒๕๕๘ เป็น ๘.๖ แสนครัวเรือนในปี ๒๕๕๙ หรือคิดเป็นจำนวน ๒.๐๘ ล้านคน ขณะที่ครัวเรือนยากจนภาคนอกเกษตรมีจำนวน ๘.๗๑ แสนครัวเรือนเพิ่มขึ้นจาก ๖.๔ แสนครัวเรือน ในปี ๒๕๕๘ และคิดเป็นจำนวนคนจน ๓.๗๓ ล้านคน^{๑)}

ความหมายของคนจนและความยากจน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้คำนิยาม “คนจน” ว่า หมายถึง “บุคคลที่มีความเสี่ยงต่อการมีภาวะทุพโภชนา เนื่องจากความยากจนมีรายได้ไม่เพียงพอ ที่จะบริโภคให้ได้มาตรฐานภาวะโภชนาการ”^{๔)}

ธนาคารโลก (World Bank)^{๕)} ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความยากจน” ในแง่ของความ ไม่สมบูรณ์ของสิ่งจำเป็นบนพื้นฐานหรือทางจิตวิทยาว่า หมายถึง “สถานะที่ขาดแคลนอย่างไม่อาจจะ ยอมรับได้ของมนุษย์ปุถุชน” ซึ่งพิจารณาความอึดอัดทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคม ซึ่งเกี่ยวพัน โดยตรงกับความไม่สมบูรณ์ของสิ่งจำเป็นพื้นฐานทางวัตถุทางชีววิทยา โดยทั่วไปมักหมายถึง โภชนาการ สาธารณสุข การศึกษาและที่พักอาศัย นอกเหนือจากนั้นยังรวมไปถึง การขาดแคลนโอกาสและสิ่งจำเป็น พื้นฐานของชีวิต เช่น โอกาสการศึกษาขั้นประถมศึกษา โอกาสการมีสุขภาพดี สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การ มีงานทำและสร้างได้ในอนาคต

นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๖)} ได้ให้คำอธิบายความหมายของคนจนว่า ผู้ไม่มีโอกาสเป็นเจ้าของ “ทรัพยากร” สำคัญที่ใช้ในการผลิต ซึ่งรวมความไปถึงเส้นสายและเครือข่าย (Connection and networks) ตลอด

^{๑)} สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม, รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความ เหลื่อมล้ำในประเทศไทย, [ออนไลน์], (แหล่งที่มา) : [http://social.nesdb.go.th/social/Portals/๐/PDF\[๒๕๕๙\]](http://social.nesdb.go.th/social/Portals/๐/PDF[๒๕๕๙])

^{๔)} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปรสาระสำคัญวาระแห่งชาติ, เอกสารการ ประชุมเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความยากจน”, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ โรงแรมโรสการ์เด็น จังหวัดนครปฐม, ๒๕๕๖, หน้า ๑๖.

^{๕)} รัตยา ต่างประโคน, แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน : กรณีศึกษากลุ่มคนจนที่ประกอบอาชีพรับจ้าง ในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ เพื่อการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^{๖)} ลักขณา ณะสมบูรณ์, กระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนจนในเขตเมืองใหม่ด้วยการใช้พลังชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มนอกร่างงานในชุมชนภาณุมาภรณ์ เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

จนข้อมูลข่าวสารที่จะช่วยให้ผู้ที่ครอบครองทรัพย์สินดังกล่าวมีความได้เปรียบบุคคลอื่นในการผลิตหรือการแสวงหารายได้ทั้งที่โดยชอบและไม่ชอบด้วยกฎหมาย

จากนิยามความหมายข้างต้นจึงสรุปได้ว่า คนจนคือคนที่ขาดแคลนหรือการมีไม่เพียงพอแก่ความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต โดยเปรียบเทียบกับคนปกติทั่วไปในสังคมที่จะพึงมีได้

คนจนมีลักษณะอย่างไร

นักวิชาการได้อธิบายถึงลักษณะของคนจนโดยพิจารณาถึงสภาพความเป็นอยู่และสาเหตุของความยากจน แบ่งเป็น ๓ ประเภท^๗ ได้แก่

๑. คนจนพื้นฐานหรือคนจนเชิงกายภาพ หมายถึง คนที่ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต มักไม่เป็นที่รู้จักของสังคม หาดูยาก สาเหตุแห่งปัญหาบางส่วนเกิดจากที่ดินทำกินมีจำกัดในขณะที่ครอบครัวขยายตัว ไม่มีที่ดินพอเพียงที่จะทำกิน เด็กรุ่นใหม่ไม่มีทักษะการเกษตรและไม่มีที่ไป คนจนพื้นฐานสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม

๑.๑ กลุ่มคนจนทั่วไป หมายถึง กลุ่มคนจนที่มีที่ดินทำกินบ้าง แต่มีที่ดินน้อยไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสมสำหรับการเกษตร ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินถาวร หรืออาจมีทรัพย์สินถาวรบ้าง แต่มีมูลค่าต่ำ มักเป็นแรงงานที่มีทักษะขั้นพื้นฐานเท่านั้น ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำ แต่มีภาระเลี้ยงดูครอบครัวมาก เช่น มีสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป ทำให้ไม่พ้นสภาพยากจน การศึกษามักไม่เกินระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

๑.๒ กลุ่มคนจนเรื้อรัง หมายถึง กลุ่มที่มีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้น ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน การศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินใด ๆ ทั้งทรัพย์สินถาวรและไม่ถาวร มีภาระครอบครัวสูง เช่น เด็ก คนชรา ผู้ป่วยเรื้อรัง และรุนแรง คนพิการหรือเป็นคนเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นแรงงานรับจ้างหมุนเวียนในภาคเกษตรหรือรับจ้างทั่วไป เป็นแรงงานที่ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำหรือต่ำกว่านั้น แต่ภาระเลี้ยงดูครอบครัวตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป หรือเป็นแรงงานเด็กต้องทำงานตั้งแต่อายุน้อยต้องขาดโอกาสการศึกษาเพื่อหลุดพ้นความยากจน หรือคนว่างงานไม่มีรายได้ทางอื่น

๒. คนเสี่ยงจน คนใกล้จน คนเกือบจน หมายถึง กลุ่มคนที่มีความอ่อนไหวหรือความเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นคนจนง่ายตาย เพราะสาเหตุหรือปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นดิน ฟ้า อากาศ แผ่นดินไหว น้ำท่วม หรือ หัวหน้าครอบครัวเสียชีวิต คนกลุ่มนี้ไม่ขาดแคลนสิ่งจำเป็นหรือไม่มีปัจจัยพื้นฐานน้อยกว่า

^๗ สมชัย จิตสุชน, *ขจัดความยากจนให้หมดไป ภายใน ๖ ปี ได้อย่างไร : กรอบแนวคิด องค์ความรู้และประเด็นปฏิบัติ*, เอกสารประกอบการสัมมนา “ขจัดความยากจนให้หมดภายใน ๖ ปี ได้อย่างไร, กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๕๖.

คนอื่นมากนัก คนกลุ่มนี้เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินเพียงพอ แต่ทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินหรือมีสินทรัพย์ถาวรอยู่บ้าง แต่มีจำนวนน้อยหรือมีมูลค่าต่ำ เป็นลูกจ้างที่มีรายได้พอสมควร แต่ไม่มั่นคง เช่นเป็นลูกจ้างชั่วคราว อายุมากหรือไม่มีทักษะแรงงานที่เหมาะสมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีโอกาสถูกปลดออกจากงานสูงกว่าแรงงานทั่วไป ทำงานที่มีความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุสูง มักขาดความรู้ในการวางแผนชีวิตและแผนบริโภคที่ดี

๓. คนจนเชิงเปรียบเทียบ คนจนเชิงสัมพัทธ์ คนจนเชิงโครงสร้าง หมายถึง กลุ่มคนจนที่ไม่ถึงกับขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน แต่ขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีและประโยชน์ที่ควรได้รับจากการพัฒนาต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาไม่สูงนัก (ไม่เกินมัธยมศึกษา) คุณภาพหลักสูตรไม่เหมาะสม การกระจายรายได้ไม่ดีพอ ขาดข้อมูลข่าวสาร (เมื่อเปรียบเทียบกับคนชั้นกลาง ข้าราชการ และนายทุน) มีทุนทางสังคมอยู่บ้าง แต่เป็นระบบอุปถัมภ์ มีอำนาจต่อรองต่ำ

อะไรคือตัวชี้วัดความจน

“ความจน” สามารถวัดได้จากตัวชี้วัดความจนจากปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความยากจนประกอบด้วย

๑. การวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) เป็นการพิจารณาความยากจนโดยใช้เกณฑ์แบบสัมบูรณ์ เป็นการกำหนดระดับความยากจนที่ชัดเจน โดยคำนวณความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพออกมาเป็นตัวเงิน ซึ่งกำหนดปริมาณเงินหรือรายได้ขั้นต่ำที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยจะใช้เส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นเครื่องชี้วัดความยากจน เป็นเกณฑ์ที่จะสะท้อนระดับค่าครองชีพขั้นต่ำที่สุดที่มนุษย์จะยังชีพอยู่ได้

๒. การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ (Relative Poverty) พิจารณาความยากจนโดยเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆของประชากรแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องชี้สถานะการกระจายรายได้ การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ มี ๒ วิธี คือ การเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆ ของประชากรแต่ละกลุ่มว่ามีความแตกต่างในส่วนแบ่งของรายได้ทั้งหมดอย่างไร และการเปรียบเทียบรายได้ของคนจนกับรายได้เฉลี่ยของคนทั้งประเทศ

๓. การวัดความยากจนโดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ) การวัดความยากจนเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เพื่อเน้นคุณภาพชีวิตที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำไว้ แบ่งได้เป็น ๘ หมวด ได้แก่ สุขภาพอนามัยดี ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ได้รับการศึกษาและรับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ครอบครัวสุขสบาย มีอาชีพและรายได้พอเพียง มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีการพัฒนาจิตใจ และมีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

คนจน ๔.๐ กับนวัตกรรมสร้างความจน

คนจนในแต่ละยุคที่ผู้เขียนจะเปรียบเทียบให้เห็นประเด็นได้ดังนี้

คนจน ๑.๐ ก็คือ เป็นคนจนในยุคแรกแรกจะใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานของการทำการเกษตรเลี้ยงชีพเป็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวไร่ชาวนา เครื่องทุ่นแรงที่ช่วยในการทำการเกษตรก็คือ โค กระบือ ไร่ใช้ไถนาพรวนดินเท่านั้น เป็นนวัตกรรมที่พอหาได้ในยุคร่วมสมัย การเข้าถึงแหล่งเงินทุนในสมัยนั้นจึงอาจจะเป็นเพียงการกู้ยืมเงินนอกระบบเท่านั้น

คนจน ๒.๐ คนจนในยุคนี้มีเครื่องมือเข้ามาช่วยในการทำการเกษตร การใช้โค กระบือ ไถนาจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะล้าหลัง เมื่อเกิดค่านิยมสมัยใหม่ และสังคมรีบร้อน ชาวไร่ชาวนาก็ชวนขายหาเครื่องทุ่นแรงนานาชนิด ได้แก่ รถไถเดินตาม ยี่ห้อยอดคานิยมคือ คูโบต้า เป็นต้น ส่วนมากจะซื้อเงินผ่อน ซึ่งแหล่งเงินทุนทำการเกษตรที่เข้าถึงได้ในยุคสมัยนี้ก็คือการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธกส. เมื่อยุคสมัยแห่งการเกษตรเปลี่ยนไปจากทำเพื่อพออยู่พอกิน ก็เป็นทำเพื่อสร้างเนื้อสร้างตัว สร้างครอบครัวส่งลูกหลานเรียนต่อ และเกิดค่านิยมของการมีเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านนานาชนิด ซึ่งชาวบ้านทั่วไปสามารถผ่อนชำระได้เป็นปัจจัยที่สร้างหนี้สินให้ภาคครัวเรือนอีกเท่าตัวนอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่สำคัญอีกคือ ราคาพืชผลเกษตรตกต่ำ ปุ๋ยราคาแพง เมื่อทำไร่ไถนาเก็บเกี่ยวผลผลิตได้แต่ยังไม่เพียงพอต่อการใช้นี้ ธกส. และหนี้สินอื่นๆ อีก อาจจะมีหนี้นอกระบบด้วยหรือบางรายเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตรแล้วใช้นี้หมดแต่ไม่เหลือทุนเก็บ เมื่อจะทำไร่ไถนา รอบใหม่ก็ต้องไปกู้เงินมาใหม่ทำให้เป็นหนี้สินอยู่เป็นวงรอบอยู่อย่างนี้ไม่รู้จักจบสิ้น ซึ่งเราจะพบว่าไม่ว่าจะอยู่ในยุคของรัฐบาลไหนก็จะพบเห็นชาวไร่ชาวนามาประท้วงหน้าทำเนียบรัฐบาลเสมอหรือที่เรามักจะเรียกพวกเขาว่า “มีอบคนจน”

คนจน ๓.๐ เป็นยุคปัจจุบันที่นวัตกรรมทั้งหลายกำลังเฟื่องฟู ทำให้คนจนได้รู้จักกับคำว่า “ทางเลือก” ได้แก่

- เครื่องมือในการทำเกษตรที่ทันสมัยมีให้เลือกหลากหลาย ผ่อนได้หลายปี
- แหล่งทุนสามารถเข้าถึงได้ง่าย ทั้งจากกองทุนหมู่บ้านที่รัฐสนับสนุน, ธกส, ธนาคารพาณิชย์ ทั้งของรัฐและเอกชน, บัตรเครดิต บัตรกดเงินสดที่อนุมัติได้รวดเร็ว เป็นต้น
- แหล่งความรู้ในการประกอบอาชีพ จากเดิมในยุคก่อน ๆ จะเห็นว่าคนจนทำเป็นแต่การเกษตรอย่างเดียว แต่ในยุคนี้คนมีรายได้น้อยหันไปทำอาชีพอิสระหลายอย่างเนื่องจากแหล่งเงินทุนที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้นและแหล่งความรู้ที่สามารถเข้าถึงได้ เช่น แพรนไชส์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แหล่งความรู้จากสื่อออนไลน์เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ เป็นต้น

คนจนในยุคนี้ส่วนมากจะไม่ใช้คนในสังคมชนบทหรือในสังคมการเกษตรอีกต่อไป แต่จะเป็น สัดส่วนของคนจนในเมืองเริ่มจะมากขึ้นไปทุกขณะ การที่คนในยุคนี้ยังเข้าถึงนวัตกรรมสมัยใหม่มากเท่าไร ก็ยิ่งกลายเป็น “คนจน” มากขึ้นไปเท่านั้น จากภาวะหนี้สิน ค่าครองชีพ ที่เพิ่มพูนไปตามยุคสมัย คนจน ในสังคมชนบทหรือในสังคมการเกษตรจะลดลง แต่คนจนในสังคมเมืองกลับเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทั้งนี้ อาจเกิดจากหลายปัจจัย เช่น ค่าครองชีพที่สูงขึ้น มีสมาชิกในครอบครัวหลายคนที่ต้องเลี้ยงดู มีค่านิยมการให้ลูกเรียนโรงเรียนเอกชนที่มีค่าเทอมราคาแพง ซึ่งเราจะพบเห็นอยู่เป็นจำนวนมากว่า ค่าเทอมเด็กก่อนเกณฑ์ไปจนถึงเตรียมอนุบาลจะอยู่ระหว่าง ๑๐,๐๐๐-๓๐,๐๐๐ บาท หากเมื่อเทียบกับเด็ก ๆ ในโรงเรียนในชนบทจะพบว่าค่าใช้จ่ายในแต่ละเทอมอยู่ในหลักพันต้น ๆ เท่านั้น

ดังนั้นในยุค ๓.๐ นี้ จึงเกิดภาวะช่องว่างทางสังคมที่เรียกว่า “รอยกระจุก จนกระจาย” การเข้าถึง แหล่งทุนได้ง่าย มีเงินจับจ่ายใช้สอย สร้างทางเลือกในการลงทุน หาทุนได้ง่ายมากก็เป็นหนึ่ง ทั้งนี้ จะเห็นได้จากตัวเลขสถิติที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเปิดเผยว่า ตัวเลขหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) ของสินเชื่อบัตรเครดิตในไตรมาส /๒๕๕๕ ที่พบว่าเพิ่มขึ้นมาอยู่ที่ ๕.๑๐% จากไตรมาสก่อนหน้าอยู่ที่ ๔.๒๕% ซึ่งนับว่าสูงสุดในรอบ ๑๑ ปี หรือตั้งแต่เคยมีการทำข้อมูลมานั้น^๑ นั้นแสดงให้เห็นว่าในยุค ๓.๐ นี้มี “คนจน” เพิ่มมากขึ้นเป็นประวัติการณ์

คนจน ๔.๐ คนจนในยุคนี้เป็นยุคที่คาบเกี่ยวระหว่าง ๓.๐ กับ ๔.๐ เป็นยุคที่เกิดคนจนมากที่สุด ซึ่งเป็นทั้งคนจนแท้ ๆ จนเรื้อรังอย่างชาวไร่ชาวนาในสังคมชนบทจะมีสัดส่วนที่น้อย แต่คนจนที่เป็น “คนจนแฝง” ในสังคมเมืองจะเป็นสัดส่วนที่มากขึ้น ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการที่มาจาก การมุ่งเน้น สร้างสรรค์สิ่งๆ ที่เรียกว่า “นวัตกรรม” และส่วนใหญ่จะเป็นคนจนในระดับปัญญาชนแทบจะทั้งสิ้น และ นวัตกรรมที่ทำให้เกิด “คนจน ๔.๐” หรือที่เราสามารถให้คำนิยามได้ว่า “จนอย่างมีนวัตกรรม” ได้แก่

- นวัตกรรมจากสังคมออนไลน์ (Social Network) โดยพบว่าคนไทยใช้ Social Media ตลอดปี ๒๐๑๖ - เดือนพฤษภาคม ๒๐๑๗ พบว่าคนไทยยังใช้ facebook ถึง ๔๗ ล้านคนแล้วแต่โตขึ้นเพียง ๑๕% ขณะที่คนใช้ Instagram ๑๑ ล้านคน โตขึ้นถึง ๔๑% LINE มีผู้ใช้ ๔๑ ล้านคน ส่วน twitter นั้น น่าจับตามองสุดๆ เพราะเติบโตมากที่สุดในทุก Social Media ในไทย โดยมีผู้ใช้ถึง ๙ ล้านคน โตขึ้น ๗๐%^๒ จากภาวะการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดค่านิยมของการใช้โทรศัพท์สมัยใหม่ที่สามารถใช้งานออนไลน์

^๑ ประชาชาติธุรกิจ, ธปท.เผย NPL สินเชื่อบัตรเครดิตพุ่งสูงสุดรอบ ๑๑ ปี จากฐานที่โตต่ำ [ออนไลน์], (แหล่งที่มา) : https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=๑๔๗๘๘๓๑๗๓๗ [๑๙ เมย๒๕๖๑]

^๒ ไอที ๒๔ ชั่วโมง by ปานระพี, เผยสถิติโซเชียลไทยใน Thailand Zocial Awards ๒๐๑๗ ผู้ใช้ twitter เติบโตก้าวกระโดด [ออนไลน์], (แหล่งที่มา) : <https://www.it๒๔hrs.com/๒๐๑๗/thailand-zocial-awards-stat-social-media-๒๐๑๗/> [๑๙ เมย๒๕๖๑]

ได้ตลอดเวลาหรือที่เรียกว่าสมาร์ตโฟน เมื่อสามารถใช้งานได้ทันสมัยและหลากหลาย ค่าใช้จ่ายก็หลากหลายตามมาจากค่าโทรศัพท์ ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าเดบิตออนไลน์ ขณะที่รายได้ยังคงเดิม แต่เพิ่มเติมคือรายจ่าย คนจนในสังคมเมืองที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในฐานะ “มนุษย์เงินเดือน” ในรูปแบบต่าง ๆ ยังมีสมาชิกในครอบครัวเป็นเด็กหรือเยาวชนคนรุ่นใหม่ด้วยแล้ว ค่านิยมของการใช้งานสังคมออนไลน์ จึงเป็นสิ่งที่สร้างรายจ่ายมาก เมื่อจ่ายมากก็จนมาก

- นวัตกรรมที่มาจากนโยบายสาธารณะของรัฐบาล เช่น โครงการรถยนต์คันแรก โครงการบ้านหลังแรก เป็นนโยบายประชานิยมของรัฐบาลที่หวังจะให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีของคนจนระดับรากหญ้าในสังคมเมือง แต่กลายเป็นก่อให้เกิดปัญหาหนี้เสียเป็นจำนวนมาก จากการแบกภาระค่าใช้จ่ายเกินกำลัง และกลายเป็น “จนอย่างมีนวัตกรรม” ส่วนอีกนวัตกรรมของรัฐบาลเพื่อคนจนในสังคมชนบทก็คือโครงการรับจำนำข้าวที่รัฐบาลหมายมั่นปั้นมือว่าจะให้เป็นนวัตกรรมที่ช่วยเหลือคนจนอย่างแท้จริง แต่พอการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติแล้วเกิดการทุจริตในโครงการอย่างมากมายจากคนของรัฐบาลเอง ทำให้รัฐเสียหายอย่างมหาศาล ทำให้ชาวนาที่ยังไม่จนก็เริ่มจะจน ส่วนคนที่จนอยู่แล้วก็จนยิ่ง ๆ ขึ้นไปจากภาวะราคาพืชผลการเกษตรตกต่ำ จากภาวะผันผวนของเศรษฐกิจโลก เชื่อมโยงถึงความไร้เสถียรภาพทางการเมืองของไทย และจากสถานการณ์ล่าสุดก็คือ “โกงเงินคนจน” จนต้องตั้งอนุกรรมการไต่สวนข้อเท็จจริงสอบเพิ่มเติมรวม ๔๔ จังหวัด จากที่พบว่ามีผู้กระทำผิดแล้ว ๒๔ จังหวัด ส่วนพฤติการณ์ที่ปรากฏ คือ ปลอมเอกสารทั้งหมด, ปลอมเอกสารบางส่วน และเป็นผู้ไม่มีชื่อในเงื่อนไขการรับเงินสงเคราะห์^{๑๐} ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้เกิดจาก “นวัตกรรม” ที่รัฐบาลกำลังขับเคลื่อนพยายามให้เกิด “คืนความสุขให้ประชาชน” แต่กลับกลายเป็น “คืนความจนให้ประชาชน”

จึงสรุปได้ว่า คนจน ๔.๐ นี้เป็นคนจนที่เกิดจากนวัตกรรมมากที่สุดด้วยเหตุที่มีใช้นวัตกรรมที่ล้ำสมัยหากแต่เป็นนวัตกรรมที่คาบเกี่ยวจากยุค ๓.๐ มาถึง ๔.๐ ในจุดที่เริ่มต้นเท่านั้นยังไม่ได้ขับเคลื่อนนวัตกรรมแห่งยุคไปไกล

นโยบายภาครัฐกับการแก้ปัญหาความยากจนแบบลิงแก้แห

“ลิงแก้แห” เป็นสำนวนคนโบราณที่ต้องการเตือนผู้คนให้พึงระมัดระวัง จะทำการใด ๆ จงคิดพิจารณา ไตร่ตรองให้รอบคอบ หาข้อมูลความรู้ให้เพียงพอ ก่อนตัดสินใจลงมือทำ อย่าให้เกิดสภาพที่ไม่รู้จริง เกิดปัญหาทับซ้อนหลายปม พันกันยุ่งเหยิงชนิดที่แกะแก้อย่างไรก็ไม่สามารถคลี่คลายได้ เปรียบเสมือนลิงแก้แห ซึ่งในที่สุดอาจจมน้ำตายได้ ซึ่งสำนวน “ลิงแก้แห” ได้ถูกนำมาใช้เพื่อ

^{๑๐} ผู้จัดการออนไลน์, โกงเงินคนจนระบอบหนัก พบ ๔๔ จังหวัด [ออนไลน์], (แหล่งที่มา) : <https://mgronline.com/crime/detail/๙๖๑๐๐๐๐๒๕๖๕๘> [๑๙ เมย๒๕๖๑]

เปรียบเปรยการทำงานหลาย ๆ เรื่องของรัฐบาล ที่จำเป็นต้องเร่งสร้างผลงานให้เป็นไปตามที่ได้หาเสียงเอาไว้ โดยที่หลายโครงการยังไม่ได้คิดไตร่ตรองอย่างรอบด้าน ปมปัญหาจึงเกิดขึ้นแบบต่อเนื่อง แก้มนี้ยังไม่ทันหลุดก็เกิดปมใหม่ให้ตามแก้กันต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ไม่จบสิ้น เหมือนลิงแก้แห โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ โครงการรถคันแรก ประกาศใช้อย่างเร่งรีบโดยที่ยังไม่ทันกำหนดเกณฑ์ให้ชัดเจนรอบคอบ เกิดปัญหาตามมามากมาย ทั้งวิธีการคืนภาษี การกำหนดขนาด กำหนดแหล่งผลิต ฯลฯ เกิดปมปัญหาใหม่พันกันไปหมด จนปัจจุบันนี้ก็ยังไม่จบ ต่อมาโครงการบ้านหลังแรก คล้าย ๆ กับโครงการรถคันแรก พอประกาศศีกาก็มีประเด็นปัญหาตามมาขอให้แก้ไขอีกแล้ว และเกิดมีข้อสงสัยถึงประโยชน์ทับซ้อนกับญาตินายกรัฐมนตริตามมาอีก โครงการค่าแรงขั้นต่ำ ๓๐๐ บาทต่อวัน ยังมีอีกมากมายหลายโครงการที่อยู่ในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ล้วนเป็นภาวะที่เรียกว่า “ลิงแก้แห” ทั้งสิ้น ซึ่งโครงการทั้งหลายเหล่านี้เป็นนโยบายประชานิยมที่รัฐบาลประกาศไว้ว่าจะแก้ปัญหาให้ “คนจน” ทั้งสิ้น

แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน

คนจนในประเทศไทยแบ่งเป็นสองกลุ่มคือคนจนในสังคมชนบทและคนจนในสังคมเมือง ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนจึงควรออกแบบให้ครอบคลุมกับคนจนทุกประเภท โดยยกตัวอย่างแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของธนาคารโลกที่ได้ให้แนวทางไว้กว้าง ๆ ได้แก่ การสร้างโอกาส โดยการขยายโอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับคนจนโดยกระตุ้นเศรษฐกิจส่วนรวม เสริมสร้างเพิ่มพูนสินทรัพย์ของคนจน เช่น ที่ดินและการศึกษา และเพิ่มผลตอบแทนจากสินทรัพย์ด้วยการทำงานที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับกลไกตลาดการเสริมสร้างสิทธิและอำนาจของคนจน โดยทำให้กฎระเบียบของสถาบันของรัฐมีความรับผิดชอบต่อสังคม และตอบสนองต่อคนจนมากขึ้น ส่งเสริมให้คนจนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและการตัดสินใจระดับท้องถิ่น

ความจนในบริบททางพระพุทธศาสนา

ในฐานะที่ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมากกว่า ๙๐% วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของคนไทยจึงมักจะผูกติดกับความเชื่อทางศาสนา ดังนั้นผู้เขียนจึงเชื่อมหลักคิดเกี่ยวกับ “ความจน” กับหลักทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

คำว่า “ความจน” กับ “คนจน” ในทางพระพุทธศาสนาได้มีการกล่าวถึงความจนไว้ว่า ทฬิทฺธิยฺทุกฺขํ โลกํ ความจนเป็นทุกข์ในโลก และได้กล่าวถึง “คนจน” ไว้ในอถฺยสูตโร^{๑๑} ดังมีใจความว่า

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๔๕/๕๐๗.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ความยากจนเป็นทุกข์ของกามโกศิบุคคล^{๑๒} ในโลก”
ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า “เป็นอย่างนั้นพระเจ้าข้า”

จึงตรัสต่อไปว่า “ภิกษุทั้งหลาย คนจนเข็ญใจ ยากไร้ ย่อมกู้หนี้ แม้การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์ของกามโกศิบุคคลในโลก”

“คนจนเข็ญใจยากไร้ ครั้นกู้หนี้แล้ว ย่อมใช้ดอกเบี้ย แม้การใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์ของกามโกศิบุคคลในโลก”

“คนจนเข็ญใจยากไร้ ครั้นใช้ดอกเบี้ยแล้ว ไม่ให้ดอกเบี้ยตามกำหนดเวลา พวกเจ้าหนี้ย่อมตามทวงเขา แม้การตามทวงก็เป็นทุกข์ของกามโกศิบุคคลในโลก”

“คนจนถูกทวง ไม่ให้เขา ก็ถูกเขาตามตัว แม้การถูกตามตัว ก็เป็นทุกข์ในโลกของกามโกศิบุคคล”

“คนจนถูกตามตัว ไม่ให้เขา ย่อมถูกจองจำ แม้การถูกจองจำ ก็เป็นทุกข์ในโลกของกามโกศิบุคคล”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความจนก็ดี, การกู้หนี้ก็ดี, การเสียดอกเบี้ยก็ดี, การถูกทวงก็ดี, การถูกตามตัวก็ดี, การถูกจองจำก็ดี เป็นทุกข์ในโลกของกามโกศิบุคคล ด้วยประการฉะนี้

“คนจน (ทางธรรม) นั้น เมื่อไม่มีศรัทธาในกุศลธรรม ไม่มีหิริในกุศลธรรม ไม่มีโอตตปะปะในกุศลธรรม ไม่มีความเพียรในกุศลธรรม ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม ย่อมประพฤติทุจริตทางกาย วาจา ใจ การประพฤติทุจริตทางกาย วาจา ใจ นี้ เรากล่าวว่า เป็นการกู้หนี้ของผู้นั้น”

“คนจน (ทางธรรม) นั้น เพราะเหตุที่จะปกปิดทุจริตทางกาย วาจา ใจนั้น จึงตั้งความปรารถนาที่ชั่วร้ายว่า ดำริว่า คนทั้งหลายอย่ารู้เรื่องราวเลย ย่อมกล่าวว่าวาจา ย่อมพยายามทางกาย ด้วยคิดว่า คนทั้งหลายอย่ารู้เรื่องราวเลย ข้อนี้ เรากล่าวว่า เป็นการเสียดอกเบี้ยของผู้นั้น”

สาระสำคัญจากพระไตรปิฎกข้างต้นสรุปเป็นประเด็นเกี่ยวกับ “ความจน” ได้ดังนี้ว่า

๑. ความยากจน เป็นความทุกข์ของคนผู้บริโศคกาม (ผู้อยู่ครองเรือนหรือคฤหัสถ์)
๒. คนจนย่อมกู้หนี้ การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์
๓. คนจนครั้นกู้หนี้แล้ว ย่อมใช้ดอกเบี้ย การใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์
๔. คนจนครั้นใช้ดอกเบี้ยแล้ว ไม่ให้ดอกเบี้ยตามกำหนดเวลา ก็ถูกตามทวง การถูกตามทวงก็เป็นทุกข์
๕. คนจนเมื่อถูกเจ้าหนี้ยทวง ถ้าไม่ให้ ย่อมถูกติดตาม การถูกติดตามก็เป็นทุกข์
๖. คนจนถูกเจ้าหนี้ยติดตามทัน ถ้าไม่ให้ ย่อมถูกจองจำ การถูกจองจำก็เป็นทุกข์
๗. คนที่เป็นหนี้ก็นับว่าเป็น “คนจน” อยู่แล้ว แต่การเป็นคนที่มีติดบอดจากกุศลธรรมคุณงามความดีด้วยแล้วนับว่าเป็น “คนจนยิ่งกว่าจน”

^{๑๒} กามโกศิบุคคล หมายถึงผู้บริโศคกามคุณ คือ คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๕/๒๙๓, อง.ฉก.อ.(บาลี) ๓/๔๕/๑๒๖)

หลักธรรมเครื่องเตือนใจไว้แก่จน

ทิวฐฐัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี “อุ อา กะ สะ” หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องเตือนใจของปุถุชนคนทั่วไปที่หวังจะหลุดพ้นจากบ่วงของ “ความจน” อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการคือ

อุฏฐานสัมปทา (หลักคิด) “ขยันให้เหงื่อออกตามรูขุมขน ดีกว่าขี้เกียจ แล้วยากจน จนน้ำล้นออกทางตา” (*พระพะยอม กลฺยาโณ*) (หลักการ) เป็นคนมีความขยันหมั่นเพียร หนักเอาเบาสู้ รู้จักแหล่งทุน รู้จักลงทุน ไม่นอนตื่นสาย ไม่อายทำกิน ไม่หมิ่นเงินน้อย ไม่คอยวาสนา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุปายในการงานนั้น ให้สามารถทำกิจการงานได้ประสบความสำเร็จในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ

อารักขสัมปทา (หลักคิด) “ความไม่พอใจจนเป็นคนเข็ญ พอแล้วเป็นเศรษฐีมหาศาล จนทั้งนอกทั้งในไม่ได้การ จงคิดอ่านแก้จนเป็นคนพอ” (หลักการ) ระมัดระวังการใช้จ่ายใช้สอยมิให้เปลืองเงินทองโดยใช่เหตุ ยึดหลักการเก็บเล็กผสมน้อยหรือการเก็บหอมรอมริบ แม้จะขาดแคลนวัตถุไปบ้าง แต่ความสุขของชีวิตก็ยังสมบูรณ์อยู่ เพราะเขารู้ว่าความจนบางอย่างต้องแก้ที่ใจ คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่นั้นเอง การพอใจในสิ่งที่ตนมี การยินดีกับสิ่งที่ตนได้ เป็นหลักธรรมประจำใจในเรื่องนี้ คือ รู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมี ยินดีกับสิ่งที่ตัวได้ เมื่อไม่มีสิ่งที่ตัวชอบ ก็ต้องชอบสิ่งที่ตัวมี

กัลยาณมิตรตตา (หลักคิด) “อันเพื่อนดีมีหนึ่งถึงจะน้อย ดีกว่าร้อยเพื่อนคิดริษยาเหมือนเกลือดี มีน้อยด้อยราคา ยิ่งดีกว่าน้ำเค็มเต็มทะเล” (*พุทธทาสภิกขุ*) (หลักการ) ควรเลือกคบเพื่อนที่เป็นกัลยาณมิตรคือเป็นคนที่มีมิตรแท้ ๔ ประเภท คือ

๑) มิตรมีอุปการะ มีลักษณะป้องกันเพื่อนผู้ประมาทคอยแนะนำห้ามปรามเพื่อนเมื่อเห็นเพื่อนใช้จ่ายทรัพย์สมบัติไปในทางอบายมุขหรือลงทุนที่มีการเสี่ยงเกินไป

๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่ละทิ้งเมื่อเวลาที่เพื่อนตกทุกข์ได้ยากก็คอยช่วยเหลือไม่ละทิ้ง

๓) มิตรแนะนำประโยชน์ เห็นเพื่อนทำความชั่ว เพราะความไม่รู้ หรือความประมาทคึกคะนองก็เข้าห้ามปราม

๔) มิตรมีความรักใคร่ ทุกข์ ทุกข์ ด้วย เมื่อเห็นเพื่อนมีความทุกข์ไม่ว่าทางใด ทางกายใจ ก็ให้ความช่วยเหลือในทุกด้าน ปลอดภัย แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจ สุข สุข ด้วย เห็นเพื่อนมีความสุขไม่ว่าทางกายหรือทางใจก็พลอยยินดีกับเพื่อนด้วย เข้าไปแสดงความยินดีด้วย

สมชีวิตา (หลักคิด) “มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์ มีน้อยใช้น้อย ค่อยบรรจบ อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน” (*สุนทรภู่*) (หลักการ) อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์ และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

บทสรุป

ปัญหาความยากจนถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ ความยากจนเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนมาก นักวิชาการให้คำอธิบายว่าลักษณะของคนจนได้แก่ คนจนคือคนที่ขาดแคลนหรือการมีไม่เพียงพอแก่ความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต โดยเปรียบเทียบกับคนปกติทั่วไปในสังคมที่จะพึงมีได้ คนจนพื้นฐานหรือคนจนเชิงกายภาพ หมายถึง คนที่ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต คนเสี่ยงจน คนใกล้จน คนเกือบจน หมายถึง กลุ่มคนที่มีความอ่อนไหวหรือความเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นคนจนง่ายตาย เพราะสาเหตุหรือปัจจัยภายนอก คนจนเชิงเปรียบเทียบ คนจนเชิงสัมพัทธ์ คนจนเชิงโครงสร้าง หมายถึง กลุ่มคนจนที่ไม่ถึงกับขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน แต่ขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีและประโยชน์ที่ควรได้รับการพัฒนาต่าง ๆ ส่วนความหมายของ “คนจน” ในบริบททางพระพุทธศาสนาอธิบายว่า คนที่เป็นหนี้ก็นับว่าเป็น “คนจน” อยู่แล้ว แต่การเป็นคนที่มีติดบอดจากกุศลธรรมคุณงามความดีด้วยแล้วนับว่าเป็น “คนจนยิ่งกว่าจน”

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

รัตยา ต่างประโคน. แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน : กรณีศึกษากลุ่มคนจนที่ประกอบอาชีพรับจ้าง ในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๕๒.

ลักขณา ธนะสมบุรณ์. กระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนจนในเขตเมืองใหม่ด้วยการใช้พลังชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มนอกรำล้างแรงงานในชุมชนภาณุมาภรณ์ เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๐.

สมชัย จิตสุชน. **ขจัดความยากจนให้หมดไป ภายใน ๖ ปี ได้อย่างไร : กรอบแนวคิด องค์ความรู้และ ประเด็นปฏิบัติ**, เอกสารประกอบการสัมมนา “ขจัดความยากจนให้หมดภายใน ๖ ปี ได้อย่างไร, กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๕๖.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สรุปสาระสำคัญของวาระแห่งชาติ. เอกสาร การประชุมเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การแก้ปัญหา ความยากจน”**, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ โรงแรมโรสการ์เด้น จังหวัดนครปฐม, ๒๕๕๖.

ไอที ๒๔ ชั่วโมง by ปานระพี. **เผยสถิติโซเชียลไทยใน Thailand Zocial Awards ๒๐๑๗** ผู้ใช้ twitter เดิบโตก้าวกระโดด [ออนไลน์], (แหล่งที่มา) : <https://www.it๒๔hrs.com/๒๐๑๗/thailand-zocial-awards-stat-social-media-๒๐๑๗/>

ประชาชาติธุรกิจ. **ชปท.เผย NPL สินเชื่อบัตรเครดิตพุ่งสูงสุดรอบ ๑๑ ปี จากฐานที่โตต่ำ**[ออนไลน์], (แหล่งที่มา) : [https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=๑๔๗๘๘๓๑๗๓๗\[๑๙ เมย๒๕๖๑\]](https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=๑๔๗๘๘๓๑๗๓๗[๑๙ เมย๒๕๖๑])

ผู้จัดการออนไลน์. **โกงเงินคนจนระบอบหนัก พบ ๔๔ จังหวัด** [ออนไลน์], (แหล่งที่มา) : [https://mgronline.com/crime/detail/๙๖๑๐๐๐๐๒๕๖๕๘\[๑๙ เมย๒๕๖๑\]](https://mgronline.com/crime/detail/๙๖๑๐๐๐๐๒๕๖๕๘[๑๙ เมย๒๕๖๑])

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้ วัดภาวะสังคม. **รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความ เหลื่อมล้ำในประเทศไทย** <http://social.nesdb.go.th/social/Portals/๐/PDF> รายงาน ความยากจนฯ [๒๕๕๙]

